

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ГРИЩЕНКО ДМИТРО ЮРІЙОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 364.013:351
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ
ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня Магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Д. Ю. ГРИЩЕНКО
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
ДАНКЕВИЧ Євген Михайлович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
за результатами попереднього захисту: **ГРИЩЕНКА Дмитра Юрійовича**
допущено до захисту.

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від «____» грудня 2025 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«____» грудня 2025 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ГРИЩЕНКО Дмитро Юрійович** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ -
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

_____ (власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

ГРИЩЕНКО Д. Ю. Соціальна політика захисту малозабезпечених верств населення. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретико-методологічні основи, напрями та механізми реалізації соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні. Визначено сутність і соціальну роль державної підтримки вразливих груп громадян у сучасних умовах трансформації суспільства та викликів, пов'язаних із воєнним станом, економічною нестабільністю й цифровізацією управлінських процесів.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення державної соціальної політики, діяльність центральних та місцевих органів влади у сфері підтримки малозабезпечених сімей. Особливу увагу приділено оцінці ефективності державних і регіональних програм соціальної допомоги, зокрема практиці реалізації програм у Глибочицькій сільській територіальній громаді Житомирського району. Досліджено вплив цифрових технологій на оптимізацію процесів надання соціальних послуг і підвищення адресності допомоги.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізмів державного управління у сфері соціального захисту, посилення партнерства між органами влади, громадами та громадськими організаціями, а також запровадження інноваційних цифрових інструментів моніторингу соціальної підтримки.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, малозабезпечені верстви населення, державне управління, соціальні програми, цифровізація соціальних послуг.

ANNOTATION

HRYSHCENKO D. Social policy for the protection of low-income population groups. – Qualification work on manuscript rights. – Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public management and administration». – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The qualification work examines the theoretical and methodological foundations, directions, and mechanisms of implementing social policy aimed at protecting low-income population groups in Ukraine. The essence and social significance of state support for vulnerable citizens are defined in the context of current social transformations, military challenges, and the digitalization of administrative processes.

The study analyzes the legal framework and activities of central and local authorities in implementing social protection policies. Particular attention is paid to assessing the effectiveness of national and regional social assistance programs, including the case of the Hlybochytska rural territorial community in Zhytomyr region. The influence of digital technologies on optimizing social service delivery and improving the targeting of assistance is also explored.

Recommendations have been developed to improve state governance mechanisms in the field of social protection, strengthen cooperation between authorities, local communities, and NGOs, and implement innovative digital tools for monitoring social support.

Keywords: social policy, social protection, low-income population, public administration, social programs, digitalization of social services.

ЗМІСТ

ВСТУП		5
РОЗДІЛ 1.	ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ГРОМАДЯН	9
	1.1. Сутність, принципи та функції соціальної політики держави	9
	1.2. Поняття та класифікація малозабезпечених верств населення	14
	1.3. Нормативно-правові основи соціального захисту малозабезпечених громадян в Україні	18
	1.4. Роль органів публічного управління у реалізації соціальної політики	23
	ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2.	АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ	27
	2.1. Організаційно-управлінські механізми реалізації соціальної політики в Україні	27
	2.2. Оцінка ефективності державних і місцевих програм підтримки малозабезпечених сімей	32
	2.3. Досвід зарубіжних країн у сфері соціального захисту	38
	ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	41
РОЗДІЛ 3.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ	44
	3.1. Удосконалення механізмів державного управління у сфері соціального захисту	44
	3.2. Цифровізація та інноваційні інструменти у сфері соціальної підтримки	46
	3.3. Пропозиції щодо підвищення адресності та прозорості соціальної допомоги	49
	ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	52
ВИСНОВКИ		54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		56
ДОДАТКИ		62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема соціального захисту малозабезпечених верств населення в сучасних умовах залишається однією з ключових у системі державного управління. Вона безпосередньо пов'язана з питаннями соціальної справедливості, стабільності суспільства та забезпечення сталого розвитку держави. В умовах воєнної агресії Російської Федерації проти України, масштабних внутрішніх переміщень населення, зростання рівня безробіття та інфляційних процесів питання підтримки малозабезпечених громадян набуває особливої актуальності. Від ефективності реалізації державної соціальної політики залежить не лише рівень життя окремих сімей, а й соціальна згуртованість, довіра до державних інституцій та перспективи післявоєнного відновлення.

Соціальна політика захисту малозабезпечених верств населення в Україні зазнає трансформацій, спрямованих на підвищення адресності допомоги, оптимізацію бюджетних видатків і цифровізацію управлінських процесів. У цих умовах особливої ваги набуває аналіз сучасних механізмів реалізації соціальної політики, виявлення її проблемних аспектів та пошук шляхів підвищення ефективності соціальної підтримки як на державному, так і на місцевому рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального захисту населення є предметом численних наукових досліджень українських та зарубіжних учених. Теоретичні основи соціальної політики розкрито у працях В. Геєця, Е. Лібанової, О. Сидорчук, В. Ребкала, С. Злупка, О. Балакіревої, Н. Нижник, які розглядають соціальну політику як систему інституційних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту громадян. Питання удосконалення механізмів державного управління у соціальній сфері розробляли Л. Шевчук, І. Гнибіденко, Т. Кір'ян, М. Кравченко, а проблеми адресності соціальної допомоги та підвищення ефективності соціальних програм досліджувалися в роботах О. Палій, І. Іванової, Т. Славинської.

Водночас, у сучасних умовах цифрової трансформації та децентралізації управління виникає потреба у нових підходах до реалізації соціальної політики, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне обґрунтування та практичний аналіз системи соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні, а також розроблення рекомендацій щодо підвищення її ефективності в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- розкрити теоретико-методологічні засади формування соціальної політики в системі публічного управління;
- охарактеризувати організаційно-правовий механізм реалізації соціальної політики в Україні;
- провести аналіз діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері соціального захисту малозабезпечених верств населення;
- оцінити ефективність діючих державних і місцевих програм підтримки малозабезпечених сімей;
- запропонувати напрями вдосконалення соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні з урахуванням цифровізації та європейських стандартів.

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є система публічного управління у сфері соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення. Предметом дослідження є організаційно-правові, економічні та інституційні механізми реалізації соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є системний, інституційний та функціональний підходи до аналізу соціальної політики. У процесі роботи застосовано такі методи: діалектичний для

визначення сутності та розвитку соціальної політики; порівняльно-аналітичний для вивчення зарубіжного досвіду; статистичний для аналізу соціально-економічних показників рівня життя населення; структурно-функціональний для дослідження діяльності державних і місцевих органів влади; а також метод контент-аналізу для вивчення нормативно-правової бази та програмних документів.

Інформаційну основу дослідження становлять нормативно-правові акти України, офіційні статистичні дані Державної служби статистики, Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, звіти органів місцевого самоврядування (зокрема Глибочицької сільської територіальної громади), аналітичні матеріали міжнародних організацій (ООН, ПРООН, Світового банку), а також наукові публікації вітчизняних і зарубіжних авторів.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено у тезах доповідей автора, представлених на студентських науково-практичних конференціях з питань публічного управління та соціальної політики.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані під час проходження переддипломної практики у Глибочицькій сільській територіальній громаді Житомирської області, а також опубліковані у фахових виданнях.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування при розробленні стратегічних документів соціального розвитку, оптимізації механізмів соціальної підтримки та удосконаленні процесів управління на місцевому рівні. Окремі положення можуть бути впроваджені у діяльність соціальних служб Глибочицької сільської територіальної громади та інших громад, а також використані в освітньому процесі під час викладання дисциплін із публічного управління та соціальної політики.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи. Наукова новизна полягає у

комплексному підході до аналізу системи соціального захисту малозабезпечених верств населення в контексті реформ публічного управління та цифрової трансформації. Удосконалено теоретичні підходи до визначення змісту соціальної політики як багаторівневої системи державного управління; конкретизовано функції органів влади на різних рівнях реалізації соціальних програм; запропоновано модель інтегрованої цифрової системи підтримки малозабезпечених громадян на основі принципів адресності, прозорості та інклюзії.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 55 сторінок основного тексту. У роботі міститься 1 таблиця та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ГРОМАДЯН

1.1. Сутність, принципи та функції соціальної політики держави

Соціальна політика забезпечує захист людей і є дуже важливою частиною цього процесу. Україна – це, в першу чергу, соціальна країна. Зараз ми переживаємо час, коли наша країна стає демократичною та правовою. Ми вже маємо чітку основу у соціальній сфері. Соціальний захист означає надання допомоги людям або групам людей, які стикаються з певними соціальними проблемами. Це робиться для того, щоб забезпечити їм необхідні умови для життя і розвитку. Термін «соціальний захист» означає діяльність держави, спрямовану на забезпечення нормальних умов життя та розвитку особистості. Це також включає надання необхідних гарантій, які є важливими для досягнення соціально-прийняттого рівня життя та свободи громадян нашої країни.

Соціальна політика є фундаментальною складовою загальної державної політики, що виконує роль міжнародника між економікою та соціумом. Її сутність полягає в цілеспрямованому регулюванні та вдосконаленні суспільних відносин у соціальній сфері з метою забезпечення благополуччя, стабільності та справедливості. Щоб повною мірою досягнути її зміст, необхідно розглядати її як багаторівневий феномен, що поєднує в собі широку філософську мету і конкретні інструментальні дії [1].

У своєму широкому розумінні соціальна політика – це насамперед стратегічний курс держави, спрямований на трансформацію якості соціального життя в цілому. У цьому контексті вона виступає не просто набором заходів, а скоріше світоглядною основою, що визначає модель суспільства, до якої прагне держава. Це стосується не лише матеріального добробуту (зростання доходів), але й таких немонетарних аспектів, як доступність якісної освіти та охорони

здоров'я, безпечне довкілля, психологічний комфорт і можливість самореалізації. Соціальна політика в широкому сенсі ставить питання: «Як ми хочемо жити?». Це комплексний стан, що включає соціальну безпеку, відчуття справедливості, захищеності від ризиків (безробіття, хвороби, старості) та можливість участі в громадському житті. Держава через соціальну політику формує інституційне середовище, в якому це благополуччя може реалізуватися. Суспільство, що характеризується глибокою нерівністю і соціальною виключеністю, є нестабільним. Широка соціальна політика прагне зменшити напругу між різними верствами населення, зміцнити довіру до інститутів влади і почуття спільної відповідальності (солідарності), тим самим створюючи ґрунт для сталого розвитку.

У вузькому значенні соціальна політика постає як практична діяльність держави, спрямована на реалізацію визначених у нормативно-правових актах соціальних цілей через систему конкретних механізмів, інструментів і заходів, що безпосередньо впливають на якість життя громадян. Якщо широке тлумачення соціальної політики охоплює ціннісно-цільовий рівень – тобто загальне бачення соціальної справедливості, добробуту та соціальної рівноваги в суспільстві, – то вузьке розуміння конкретизує ці принципи у вигляді реальних дій держави, інституцій і програм, спрямованих на забезпечення соціального захисту, підтримки та рівних можливостей для різних груп населення [2].

Отже, у вузькому аспекті соціальна політика – це «робочий інструментарій» держави, за допомогою якого реалізуються соціальні права громадян, забезпечується соціальна стабільність і створюються умови для мінімізації негативних соціально-економічних наслідків. Вона виявляється у системі конкретних заходів, програм і механізмів перерозподілу суспільних ресурсів, спрямованих на підтримку вразливих груп населення, зниження рівня бідності, забезпечення доступу до соціальних послуг і гарантування базових стандартів життя.

У практичному вимірі соціальна політика включає комплекс узгоджених

заходів, які реалізуються державними, муніципальними та недержавними суб'єктами. До таких заходів належать: соціальні виплати, надання соціальних послуг та правове регулювання соціальних відносин [1].

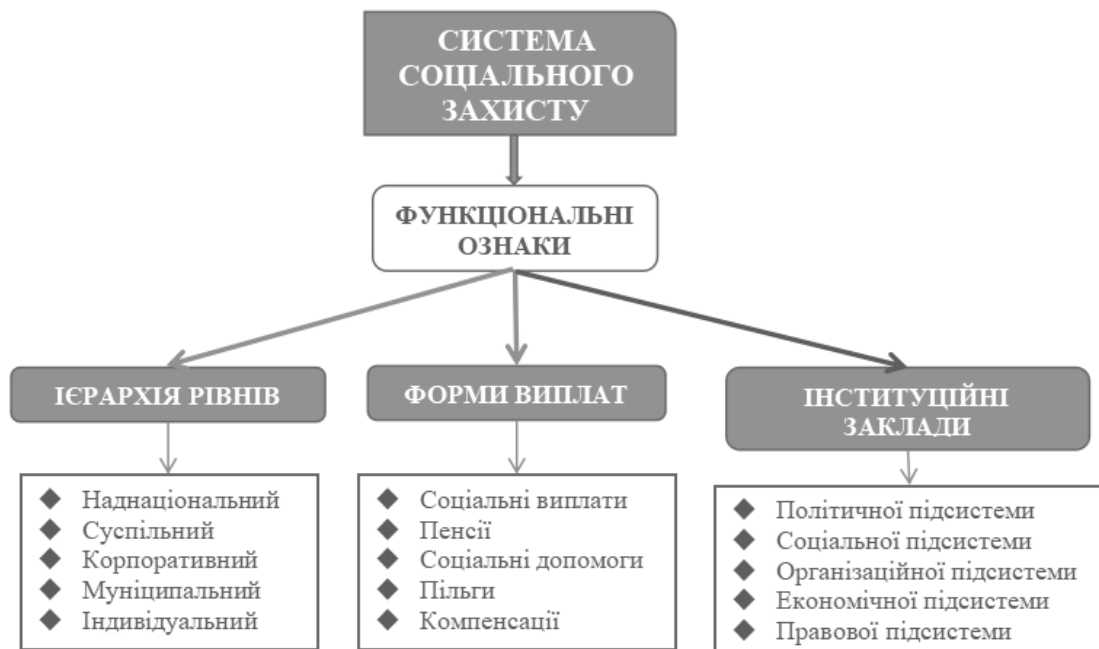

Рис. 1.1. Система соціального захисту

Джерело: власна розробка автора.

Соціальні виплати – система матеріальної підтримки громадян, що охоплює пенсійне забезпечення, допомогу по безробіттю, соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, житлові субсидії, одноразові та регулярні виплати у зв'язку з народженням дитини, інвалідністю чи втратою годувальника. Ці інструменти виконують компенсаційну функцію, частково відновлюючи втрачений дохід або створюючи мінімальні умови для виживання соціально вразливих осіб.

Надання соціальних послуг – форма реалізації соціальної політики, що охоплює безоплатну чи пільгову медичну допомогу, доступ до загальної середньої та професійної освіти, організацію соціального догляду за людьми похилого віку, особами з інвалідністю, дітьми-сиротами, внутрішньо переміщеними особами тощо. Саме через систему соціальних послуг держава безпосередньо впливає на підвищення рівня соціального комфорту та інтеграції

громадян у суспільне життя [2].

Правове регулювання соціальних відносин – нормативне встановлення мінімальних соціальних стандартів і гарантій: мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, регулювання умов праці, тривалості робочого часу, охорони праці, захисту прав споживачів тощо. Цей напрям забезпечує правову визначеність та стабільність соціальної системи, формуючи основу для її ефективного функціонування [1].

Важливою складовою соціальної політики у вузькому розумінні є система інституцій, які забезпечують її реалізацію. До цієї системи входять як державні органи, так і органи місцевого самоврядування, спеціалізовані установи та фонди, а також громадські та благодійні організації, що співпрацюють із державними структурами у сфері надання соціальних послуг.

Важливою складовою соціальної політики у вузькому розумінні є система інституцій, які забезпечують її реалізацію. До цієї системи входять як державні органи, так і органи місцевого самоврядування, спеціалізовані установи та фонди, а також громадські та благодійні організації, що співпрацюють із державними структурами у сфері надання соціальних послуг [3].

Ключову роль у цьому процесі відіграють усім відомі інституції, такі як: Міністерство соціальної політики України – як центральний орган виконавчої влади, що формує та координує державну політику у сфері соціального захисту,

Державна служба зайнятості, Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування, органи соціального захисту населення, а також мережа закладів охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та неурядових організацій, які забезпечують практичну реалізацію державних програм і заходів соціальної підтримки [4].

Ця інституційна система діє як комплекс взаємопов'язаних суб'єктів, які координують свою діяльність задля досягнення основної мети – забезпечення соціальної безпеки, зниження рівня бідності та підтримки соціальної інтеграції громадян.

Однією з ключових функцій соціальної політики у вузькому значенні є

подолання або пом'якшення соціальної нерівності, а також запобігання соціальним ризикам, які можуть призвести до маргіналізації окремих верств населення. Соціальна політика виконує роль «механізму страхування» суспільства від дестабілізуючих наслідків економічних і соціальних криз. Її метою є не повна ліквідація нерівності, що є утопічною метою, а згладжування найгостріших проявів через механізми перерозподілу доходів (зокрема, прогресивне оподаткування, соціальні трансферти, державні субсидії) та забезпечення рівного доступу до базових соціальних благ – освіти, охорони здоров'я, житла, соціального забезпечення [5].

У цьому контексті соціальна політика виступає ключовим інструментом реалізації принципів соціальної справедливості, забезпечуючи громадянам гідний рівень життя, мінімізуючи ризики соціальної ізоляції та сприяючи формуванню згуртованого суспільства.

Широкий і вузький підходи не суперечать один одному, а є взаємодоповнюючими. Широка мета (побудувати справедливе і стабільне суспільство) досягається через вузькі інструменти (конкретні виплати, закони, послуги). Наприклад: Стратегічна мета (широкий підхід) – підвищити народжуваність і поліпшити якість життя сімей. Інструментарій (вузький підхід) – введення одноразової допомоги при народженні дитини, щомісячних виплат на дітей, програми матчина капіталу, будівництво дитячих садків.

Таким чином, сутність соціальної політики полягає в цілеспрямованій, системній діяльності держави та інших суспільних інститутів, що поєднує в собі стратегічне бачення розвитку соціуму (широкий підхід) з практичними механізмами його втілення (вузький підхід) шляхом перерозподілу ресурсів, надання соціальних послуг та захисту громадян від ризиків для забезпечення соціальної справедливості, стабільності та підвищення якості життя всього населення. Саме ця двоєдина природа робить її центральним елементом функціонування сучасної держави.

1.2. Поняття та класифікація малозабезпечених верств населення

У суспільствознавчій та економічній літературі не існує єдиного, універсального визначення малозабезпеченості, оскільки це явище є багатовимірним і динамічним. У найзагальнішому розумінні, малозабезпеченість – це соціально-економічний стан, за якого індивід або сім'я не мають достатніх матеріальних та фінансових ресурсів для задоволення мінімально необхідних потреб, що вважаються прийнятними у конкретному суспільстві на певному етапі його розвитку. Для операціоналізації цього поняття використовують низку критеріїв, які можна об'єднати у дві основні групи: абсолютні та відносні.

Абсолютна малозабезпеченість (бідність) визначається на основі порівняння доходів з мінімальним рівнем, необхідним для фізичного виживання. Цей підхід орієнтований на задоволення базових потреб: їжа, одяг, житло. Ключовим інструментом тут вважається поріг бідності (прожитковий мінімум) – це фіксована грошова величина, що встановлює мінімальний рівень доходу, необхідний для придбання набору продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, необхідних для збереження здоров'я та життєдіяльності людини. Особи чи сім'ї, доходи яких нижчі за цей поріг, вважаються малозабезпеченими в абсолютному вимірі.

Відносна малозабезпеченість (бідність) є більш сучасним і комплексним підходом, що виходить за рамки фізіологічного виживання. Вона визначається через порівняння рівня життя окремих індивідів або груп із середнім або медіанним рівнем життя в даному суспільстві. Цей критерій враховує не лише доходи, а й можливість участі в суспільному житті. Інструментами цієї категорії вважаються коефіцієнт відносної бідності та соціальна виключеність.

Коефіцієнт відносної бідності (порядку 50 % або 60 % від медіанного розміщового еквівалентного доходу) дозволяє встановити, що особа вважається малозабезпеченою, якщо її доходи нижчі за 60 % від медіанного доходу по країні. Це означає, що навіть у заможних суспільствах існує відносна бідність.

Соціальна виключеність визначається як стан обмеженого доступу до матеріальних, соціальних та політичних ресурсів, що обумовлює неможливість повноцінної участі особистості в економічному, суспільному, політичному та культурному житті суспільства та позбавляє її прав і можливостей, доступних більшості громадян [3].

Суб'єктивна малозабезпеченість базується на оцінці самими громадянами свого матеріального стану та можливості задовольняти потреби. Визначається через соціологічні опитування, де респондентів питають, чи вистачає їм коштів на їжу, одяг, ліки тощо. У контексті соціальної політики України, основним критерієм для надання допомоги є дохідний критерій абсолютної бідності, який порівнюється з прожитковим мінімумом. Однак для глибокого аналізу та формування ефективної політики необхідно використовувати всі три підходи [4].

Малозабезпеченість – явище неоднорідне. Для цілей цільової соціальної допомоги, аналізу причин та наслідків, необхідно проводити класифікацію даної соціальної групи. Класифікація дозволяє диференціювати підходи до надання допомоги, роблячи соціальну політику більш адресною та ефективною.

Таблиця 1.1

Класифікація малозабезпечених верств населення

Критерій класифікації	Категорія малозабезпечених	Характеристика та особливості
За характером малозабезпеченості	Стійко (хронічно) малозабезпечені	Особи/сім'ї, що перебувають у стані бідності тривалий час (понад 5 років). Часто пов'язано зі структурними причинами: низька кваліфікація, інвалідність, несприятливе соціальне середовище. Потребують комплексної допомоги, спрямованої на соціальну інтеграцію.
	Тимчасово малозабезпечені	Особи/сім'ї, що опинилися в стані бідності через тимчасові обставини (безробіття, хвороба, розлучення). Мають високий потенціал для подолання бідності за умови надання тимчасової підтримки (допомога по безробіттю, лікування).

Продовження табл. 1.1

	«Плавучі» (за ризиком малозабезпеченості)	Особи/сім'ї, чиї доходи знаходяться трохи вище за поріг бідності. Будь-яка негативна подія може знову опустити їх у стан бідності. Потребують політики соціального страхування та створення «буферів безпеки».
За причинами виникнення	Структурно малозабезпечені	Бідність зумовлена макроекономічними факторами: кризи, реструктуризація економіки, регіональна депресивність, неефективність інституцій.
	Малозабезпечені через соціально-демографічні фактори	Великі сім'ї з дітьми, неповні сім'ї, молодь на старті кар'єри, люди похилого віку (особливо самотні), особи з інвалідністю. Ці групи мають обмежений доступ до доходів від праці.
	Малозабезпечені через поведінкові фактори	Бідність, пов'язана з низьким рівнем фінансової грамотності, деструктивними моделями поведінки (алкоголізм, наркоманія), іждивенською позицією.
За складом соціально-демографічних груп	Діти	Найвразливіша група, бідність якої є наслідком бідності сім'ї. Має найбільш тяжкі довгострокові наслідки (погіршення здоров'я, освітніх результатів, «наслідування» бідності).
	Працевдатні безробітні	Особи, тимчасово позбавлені джерела доходу через втрату роботи. Ключова група для політики активізації на ринку праці.
	Працюючі бідні («working poor»)	Особи, які мають роботу, але їх заробітна плата є недостатньою для підняття вище порога бідності. Свідчить про проблеми в економіці (низька продуктивність праці, неформальна зайнятість).
	Особи похилого віку	Чиї доходи (переважно пенсії) часто є недостатніми через низький розмір пенсійних виплат та зростання витрат на ліки та послуги.
	Особи з інвалідністю	Стикаються з обмеженнями в отриманні освіти, працевлаштуванні та потребують додаткових витрат на реабілітацію та лікування.
За географічним розподілом	Міські малозабезпечені	Часто пов'язані з високою вартістю життя в містах, безробіттям у промислових центрах, що занепадають.
	Сільські малозабезпечені	Зумовлені низькою продуктивністю сільського господарства, сезонністю робіт, обмеженістю доступу до якісних соціальних послуг (медицина, освіта).
	Малозабезпечені депресивних регіонів	Жителі регіонів зі зруйнованою економічною структурою, високим рівнем безробіття та низькою інвестиційною привабливістю.

Джерело: адаптовано автором [4, 5].

Подана класифікація наочно демонструє, що малозабезпеченість не є однорідним явищем, а складною структурованою системою, що включає різні за своєю природою групи населення. Джерела малозабезпеченості можуть мати як структурний (макроекономічний, інституційний), так і індивідуальний (демографічний, поведінковий) характер. Це означає, що універсальний підхід до всіх категорій малозабезпечених є неефективним. Політика держави має бути диференційованою та цільовою, враховуючи специфіку кожної групи. Наприклад, стійко малозабезпечені потребують програм соціальної інтеграції та реабілітації, тоді як тимчасово малозабезпечені – переважно тимчасової фінансової підтримки та допомоги у працевлаштуванні.

Окремим викликом є існування так званих «плавучих» верств – громадян, які формально не є бідними, але перебувають на межі бідності. Ця група є найбільш чисельно динамічною і виступає індикатором ефективності соціально-економічної політики в цілому. Будь-яка економічна нестабільність чи соціальна криза призводить до миттєвого зростання рівня бідності саме за рахунок цієї категорії [4].

Класифікація підкреслює, що ризик малозабезпеченості непропорційно високий для певних груп: дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, мешканців депресивних регіонів та сільської місцевості. Це вимагає від держави розробки спеціалізованих програм втручання, спрямованих саме на ці цільові аудиторії, зокрема, на подолання дитячої бідності, яка має найбільш тяжкі довгострокові наслідки для розвитку суспільства.

Наявність категорії “працюючих бідних” свідчить про те, що сама по собі зайнятість не є гарантією захисту від бідності в умовах низької продуктивності праці, неформальної зайнятості та недостатнього рівня мінімальної заробітної плати. Боротьба з такою формою бідності виходить за межі компетенції соціальних служб і вимагає комплексних економічних реформ.

Отже, малозабезпеченість є складним соціально-економічним феноменом, що потребує багатоаспектного вивчення. Розрізнення за типами (абсолютна, відносна, суб'єктивна) дозволяє точно виміряти масштаби проблеми, а детальна

класифікація – виявити її причини та специфіку для різних соціальних груп. Саме на основі такої диференціації має будуватися ефективна державна соціальна політика, яка не лише компенсує недостатність доходів, але й спрямована на подолання глибинних причин бідності та соціальної виключеності, забезпечуючи рівні можливості для всіх верств населення.

1.3. Нормативно-правові основи соціального захисту малозабезпечених громадян в Україні

Формування та реалізація соціальної політики щодо малозабезпечених верств населення в Україні здійснюється в межах чітко визначеної нормативно-правової бази. Ця база являє собою багаторівневу систему законодавчих та підзаконних актів, що встановлюють основоположні принципи, механізми, права та обов'язки у сфері соціального захисту. Її структуру можна умовно поділити на чотири рівні.

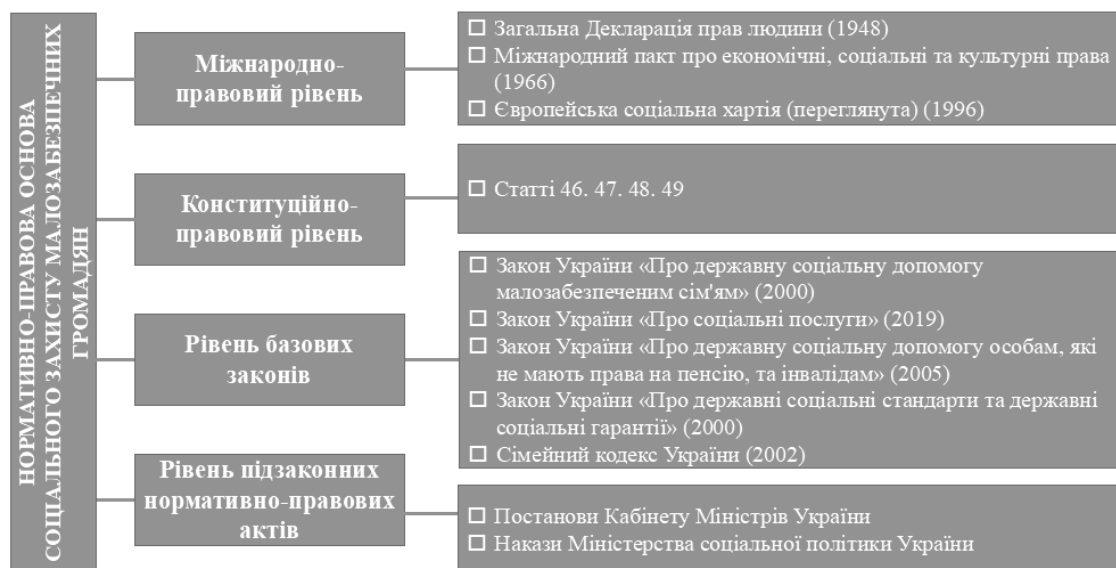

Рис. 1.2. Багаторівнева система законодавчих та підзаконних актів у сфері соціального захисту

Джерело: власна розробка автора.

Фундаментом формування національної політики соціального захисту в Україні слугує міжнародно-правовий рівень, який не лише задає концептуальні орієнтири, але й зобов'язує державу дотримуватися визнаних стандартів у соціальній сфері. Цей рівень почав формуватися ще з прийняттям Загальної Декларації прав людини (1948), яка в Статтях 22 та 25 проголосила фундаментальні права на соціальне забезпечення та належний рівень життя. Далі ці загальні принципи були конкретизовані в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966), де Україна як учасниця взяла на себе зобов'язання визнавати та впроваджувати право на соціальне забезпечення та достатній життєвий рівень (Статті 9 та 11). Найважливішим же інструментом гармонізації вітчизняного законодавства з європейськими нормами стала Європейська соціальна хартія (переглянута), ратифікована Україною у 2006 році, яка чітко закріплює зобов'язання щодо права на захист від бідності, соціального захисту та права на житло (Статті 30, 12 та 31 відповідно). Таким чином, саме ці міжнародні акти складають правові рамки, в межах яких Україна зобов'язана формувати та вдосконалювати свою національну соціальну політику [6, 7, 8].

Конституційно-правовий рівень, що має найвищу юридичну силу в Україні, безпосередньо втілює міжнародні соціальні стандарти в національне законодавство. Конституція України закріплює не розрізнені права, а цілісну систему соціальних гарантій, що утворюють основу правового статусу громадянина. Так, Стаття 46 виступає стрижневою, гарантуючи право на соціальний захист у ключових життєвих ситуаціях, пов'язаних із втратою працездатності, годувальника, безробіттям або старістю. Цей захист розвивається та конкретизується в наступних статтях: Стаття 47 (право на житло) та Стаття 49 (право на охорону здоров'я) формують матеріальну та медичну складові соціальної безпеки, тоді як Стаття 48, гарантуючи право на достатній життєвий рівень, є своєрідним «мета-правом», що інтегрує всі інші гарантії в єдиний стандарт добробуту. Важливо, що Конституція не лише проголошує ці права, але й визначає державу як головного гаранта їх реалізації,

зобов'язуючи її вживати активних заходів для їх практичного втілення в життя, зокрема й через створення спеціальних програм для малозабезпечених верств населення [9].

Конституційні гарантії отримують свою практичну імплементацію через систему базових законів, які формують операційну основу національної системи соціального захисту. На цьому рівні функціонує низка спеціальних законодавчих актів, що не лише деталізують конституційні норми, але й визначають конкретні механізми, інституції та процедури. Аналіз ключових із них дозволяє виокремити кілька взаємопов'язаних блоків, що в сукупності утворюють комплексну правову модель підтримки малозабезпечених громадян.

Перший та центральний блок складають закони, що безпосередньо регулюють надання соціальних трансфертів. Беззаперечним ядром тут є Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям». Цей акт є основним інструментом адресної допомоги, оскільки впроваджує формалізований доходний критерій для визнання сім'ї малозабезпеченою, створюючи тим самим механізм цільового перерозподілу бюджетних коштів. Його дію доповнює Закон «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам», який забезпечує соціальний захист специфічних, особливо вразливих категорій, не охоплених пенсійною системою [10, 11].

Другий блок представляє інноваційний Закон України «Про соціальні послуги». Цей акт знаменує собою парадигмальну зміну у підході до соціального захисту – від пасивної матеріальної допомоги до активної соціальної роботи, орієнтованої на потреби людини. Він спрямований на подолання причин, а не наслідків бідності, через запобігання соціальному виключенню та активізацію внутрішнього потенціалу особистості, що робить його ключовим інструментом довгострокової соціальної інтеграції [12].

Третій блок утворюють кодекси та закони, що виконують системно-інтеграційну функцію. Закон «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» виступає метрикою всієї системи, визначаючи мінімальні

рівні соціальних нормативів (наприклад, прожитковий мінімум), які є обов'язковою основою для розрахунків будь-яких видів допомоги та послуг. Сімейний кодекс України закріплює принцип солідарної відповідальності всередині сім'ї, встановлюючи аліментарні зобов'язання, що є важливою передумовою для визначення меж державної підтримки. Нарешті, Податковий кодекс України запроваджує інший бік соціальної політики – непряму підтримку через систему податкових пільг, яка підвищує реальні доходи малозабезпечених громадян. Таким чином, рівень базових законів формує динамічну та багаторівневу систему правового регулювання, що поєднує пряму матеріальну допомогу, активуючи соціальні послуги, стандартизацію гарантій та непрямі інструменти підтримки, спрямовані на різні аспекти проблеми малозабезпеченості [13, 14, 15].

Завершальну та функціонально найважливішу ланку в системі нормативно-правового забезпечення соціального захисту малозабезпечених верств населення становлять підзаконні акти. Саме на цьому рівні відбувається операціоналізація законодавчих норм, їхня трансформація з загальних принципів у конкретні адміністративні процедури, бюджетні асигнування та управлінські рішення. Цей рівень забезпечує системну гнучкість та адаптивність механізмів соціального захисту до швидкозмінних соціально-економічних умов, викликів воєнного стану та потреб окремих територіальних громад.

Ключову роль у цій системі відіграють акти Кабінету Міністрів України, які мають загальнодержавну чинність і виконують директну регуляторну функцію. Серед найважливіших слід виділити Постанову № 250 від 25 березня 2023 року «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», що детально інституціоналізує механізм реалізації однойменного закону, він містить імперативні норми щодо процедури подання заяви, переліку документів, методики верифікації доходів, строків прийняття рішень та порядку їх оскарження, тим самим трансформуючи абстрактне право на допомогу в чітку, стандартизовану

адміністративну послугу. Не менш важливу роль відіграє цикл щорічних постанов Уряду, що затверджують розмір прожиткового мінімуму, державних соціальних стандартів та розміри цільових допомог. Ці акти мають не лише нормативний, але й бюджетно-фінансовий характер, безпосередньо детермінуючи обсяг фінансових ресурсів, спрямованих на соціальний захист, та впливаючи на реальний рівень життя мільйонів громадян. Варто також відзначити постанови, що регулюють надання субсидій на оплату житлово-комунальних послуг. Вони формують складні алгоритмізовані механізми розрахунку розміру допомоги з урахуванням мультифакторної залежності (доходи сім'ї, норми житлової площі, рівень тарифів), що робить їх наймасштабнішим інструментом непрямої соціальної підтримки [16].

Операційно-методичне забезпечення системи реалізується через накази Міністерства соціальної політики України та інших центральних органів виконавчої влади. Ці акти здійснюють подальшу деталізацію, виконуючи низку критично важливих функцій: розробляють типовий документообіг (форми заяв, довідок, рішень); затверджують інструкції з проведення оцінки майнового стану та соціальних потреб; встановлюють методичні рекомендації для працівників соціальних служб щодо застосування критеріїв оцінки потреб та організації соціального супроводу; регламентують порядок ведення єдиних реєстрів, моніторингу та звітності.

Рівень підзаконних актів виконує функцію завершального транслятора державної соціальної політики, забезпечуючи уніфікацію, стандартизацію та щоденну практичну реалізацію соціальних гарантій. Він перетворює конституційні принципи та законодавчі норми на доступні, зрозумілі та функціональні інструменти захисту для кожного конкретного громадянина, який опинився у складних життєвих обставинах.

Отже, аналіз нормативно-правової основи дозволяє констатувати, що нормативно-правова основа соціального захисту малозабезпечених громадян в Україні є розгалуженою та багаторівневою системою, що починається від міжнародних зобов'язань і закінчується конкретними адміністративними

регламентами. Незважаючи на наявність сучасних законів (наприклад, «Про соціальні послуги»), система потребує подальшого вдосконалення, зокрема в напрямку гнучкості, посилення профілактичної спрямованості та повної гармонізації з вимогами Європейської соціальної хартії. Аналіз цієї бази свідчить про формальне закріплення широких соціальних гарантій, однак їх практична реалізація стикається з низкою викликів, серед яких – обмеженість фінансування, бюрократизованість процедур та недостатня адресність допомоги в умовах воєнного стану та масового переміщення населення.

1.4. Роль органів публічного управління у реалізації соціальної політики

Ефективність соціальної політики держави щодо малозабезпечених верств населення безпосередньо залежить від функціональності інституційного механізму її реалізації, ключову роль у якому відіграють органи публічного управління. Їхня діяльність спрямована на трансформацію правових норм та політичних рішень у конкретні соціальні результати, що реалізується через низку взаємопов'язаних функцій та повноважень.

Реалізація соціальної політики в Україні здійснюється через багаторівневу систему органів публічної влади, що функціонують на центральному, регіональному та місцевому рівнях і взаємодіють для забезпечення комплексного соціального захисту населення. Центральний рівень охоплює ключові міністерства та державні служби, які формують нормативно-правові засади соціальної політики, визначають стратегічні напрямки розвитку соціальних програм і забезпечують їх фінансове та організаційне супроводження [17].

Головним органом виконавчої влади у сфері соціального захисту населення є Міністерство соціальної політики України. Воно координує діяльність усіх інших органів, що реалізують соціальні програми, здійснює

стратегічне планування та методичне забезпечення регіональних і місцевих підрозділів соціальних служб, а також відповідає за розробку законодавчих ініціатив та міжнародне співробітництво у сфері соціального захисту. Міністерство фінансів України, у свою чергу, забезпечує фінансову основу соціальної політики, формуючи бюджетні асигнування на соціальні програми, здійснюючи цільовий розподіл коштів між центральними та місцевими програмами та контролюючи ефективність використання державних ресурсів. Важливу роль у реалізації соціальної політики відіграють також Міністерство охорони здоров'я та Міністерство освіти і науки України, які формують та реалізують профільні програми у своїх секторах. Вони забезпечують доступність медичних та освітніх послуг для малозабезпечених верств населення, встановлюють стандарти їх надання та контролюють виконання цих стандартів на всій території країни [17].

На регіональному та місцевому рівнях соціальна політика набуває практичної реалізації через адаптацію державних програм до конкретних особливостей регіонів та безпосереднє надання послуг громадянам. Обласні та районні державні адміністрації здійснюють координацію територіальних підрозділів соціальних служб, контролюють цільове використання бюджетних коштів на соціальні програми та аналізують ефективність реалізації соціальних ініціатив на місцях. Органи місцевого самоврядування, зокрема виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, виступають найближчою ланкою до отримувача послуг. Вони організують надання соціальної допомоги, здійснюють призначення і виплату адресних виплат, ведуть облік вразливих категорій населення та забезпечують реалізацію місцевих соціальних програм. Центри надання соціальних послуг та територіальні центри соціального обслуговування населення виконують роль «єдиного вікна» для громадян, забезпечуючи соціальний супровід, консультації, оцінку потреб та безпосереднє надання соціальних послуг, а також координують діяльність різних соціальних установ на місцевому рівні [18].

Особливе місце в системі реалізації соціальної політики посідають

спеціалізовані інституції. Пенсійний фонд України забезпечує нарахування та своєчасну виплату пенсій, що є основним джерелом доходу для багатьох малозабезпечених громадян похилого віку, а також адмініструє страхові внески та накопичувальні системи. Центри зайнятості населення реалізують політику активної підтримки населення на ринку праці, надаючи допомогу по безробіттю, організовуючи навчання та перекваліфікацію, сприяючи працевлаштуванню малозабезпечених та вразливих груп і беручи участь у програмах соціальної інтеграції працездатного населення [18].

Враховуючи викладене, система органів публічної влади в Україні функціонує як єдина багаторівнева мережа, що поєднує стратегічне планування, фінансове забезпечення та практичне надання соціальних послуг. Її ефективність забезпечується взаємодією центральних, регіональних та місцевих органів, а також здатністю інтегрувати діяльність недержавних інституцій, що реалізують соціальні програми, забезпечуючи адресність, доступність і результативність соціальної політики щодо підтримки малозабезпечених верств населення та підвищення рівня соціальної стабільності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Сутність соціальної політики щодо малозабезпечених полягає в цілеспрямованій діяльності держави та інших суспільних інститутів, спрямованій на забезпечення соціальної справедливості, стабільності та підвищення якості життя через перерозподіл ресурсів, надання соціальних послуг та захист громадян від соціальних ризиків. Вона поєднує широку мету – формування «соціальної якості» суспільства – з вузькими інструментами практичного втручання.

Малозабезпеченість є структурно складною та неоднорідною соціально-економічною проблемою. Класифікація за характером, причинами виникнення, соціально-демографічним складом та географічним розподілом доводить

неможливість універсального підходу до її подолання, що зумовлює необхідність диференційованої, цільової та багаторівневої політики.

Нормативно-правова основа соціального захисту в Україні сформована та являє собою розгалужену, ієрархічну систему, що включає міжнародні стандарти, конституційні гарантії, профільне законодавство та деталізовані підзаконні акти. Проте, незважаючи на формальне закріплення широких соціальних прав, система потребує подальшого вдосконалення у напрямку підвищення гнучкості, адресності та повної гармонізації з європейськими стандартами, зокрема з Європейською соціальною хартією.

Основним викликом для системи соціального захисту є розрив між нормативно проголошеними гарантіями та їх практичною реалізацією, що посилюється в умовах воєнного стану. Цей розрив зумовлений такими факторами, як обмеженість фінансування, бюрократизованість процедур, недостатня координація між інституціями та масштаби внутрішнього переміщення населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Організаційно-управлінські механізми реалізації соціальної політики в Україні

Реалізація соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні здійснюється через систему організаційно-управлінських механізмів, які за останні роки зазнали суттєвих змін під впливом децентралізації, воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Сучасна система управління соціальною політикою в Україні характеризується багаторівневою структурою, що забезпечує поєднання стратегічного планування на державному рівні з безпосередньою реалізацією соціальних програм на місцевому рівні. Центральну роль у формуванні соціальної політики відіграє Міністерство соціальної політики України, яке визначає основні напрями державної соціальної стратегії, розробляє нормативно-правові акти та стратегічні програми, координує діяльність інших органів влади, а також здійснює методичне й організаційне забезпечення їх виконання. Міністерство соціальної політики відповідає за загальне планування та контроль у сфері соціального захисту, встановлює стандарти надання соціальних послуг, визначає механізми фінансування програм і контролює ефективність їх реалізації [19].

На регіональному рівні ключовими суб'єктами управління є обласні державні адміністрації, які виконують функції координації територіальних органів соціального захисту, адаптують державні програми до специфіки регіонів, забезпечують контроль за використанням коштів та аналізують ефективність реалізації соціальних ініціатив. Саме регіональні адміністрації виступають проміжною ланкою між центральним органом формування політики та місцевими виконавчими структурами, забезпечуючи єдність

підходів та узгодженість дій на всіх рівнях управління.

На місцевому рівні система управління соціальною політикою забезпечує безпосереднє надання соціальних послуг громадянам. Органи місцевого самоврядування, включаючи виконавчі органи сільських, селищних та міських рад, відповідають за організацію соціальної допомоги, призначення та виплату адресних трансфертів, ведення обліку вразливих категорій населення, а також за реалізацію місцевих соціальних програм. Завдяки цьому досягається максимальна адресність і доступність соціальної підтримки для малозабезпечених верств населення, а також забезпечується оперативна взаємодія між державними структурами та громадянами [20].

Система управління соціальною політикою в Україні є багаторівневою і взаємопов'язаною мережею органів влади, де центральний, регіональний та місцевий рівні взаємодіють для забезпечення ефективного функціонування соціальної сфери. Така структура дозволяє поєднати стратегічне планування держави з практичною реалізацією соціальних ініціатив, забезпечуючи комплексний соціальний захист населення та підвищуючи ефективність публічного управління у сфері соціальної політики.

Реалізація соціальної політики в Україні здійснюється через комплекс взаємопов'язаних механізмів, які забезпечують перетворення стратегічних цілей держави у конкретні соціальні програми та практичні дії, спрямовані на підтримку малозабезпечених верств населення. До ключових механізмів належать програмно-цільовий, фінансово-економічний та адміністративно-організаційний підходи, що взаємодіють між собою і формують основу функціонування системи соціального захисту [19].

Програмно-цільовий механізм передбачає розробку та впровадження державних і регіональних програм, спрямованих на подолання бідності, соціальну підтримку уразливих категорій населення та забезпечення базових соціальних потреб громадян. Цей підхід ґрунтується на визначенні конкретних цілей і завдань соціальної політики, розробці заходів і проектів, які дозволяють досягти бажаних результатів, а також на системі моніторингу та оцінки

ефективності їх реалізації. Програмно-цільовий механізм дозволяє державі концентрувати ресурси на пріоритетних напрямках соціальної підтримки, впроваджувати спеціальні цільові програми для малозабезпечених категорій населення, а також застосовувати проектний підхід до вирішення окремих соціальних проблем на регіональному і локальному рівнях [21].

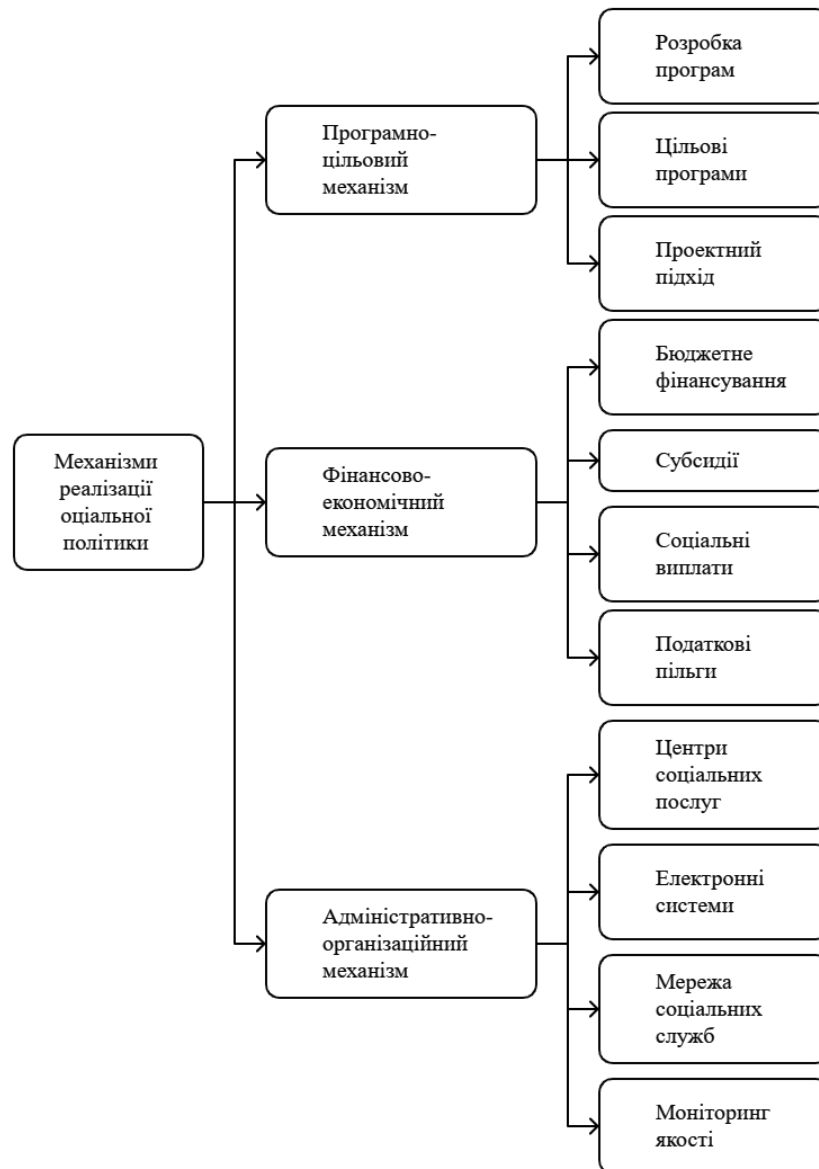

Рис. 2.1. Основні механізми реалізації соціальної політики

Джерело: власна розробка автора.

Фінансово-економічний механізм виступає основою матеріального забезпечення соціальної політики. Він включає бюджетне фінансування соціальних програм, що передбачає виділення коштів на державні і регіональні

ініціативи, цільові соціальні виплати та допомоги для малозабезпечених громадян, а також субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. У межах цього механізму використовуються податкові пільги для соціально вразливих категорій населення, що забезпечує перерозподіл ресурсів та мінімізацію соціальної нерівності. Фінансово-економічний механізм дозволяє гарантувати адресність соціальної підтримки та ефективність витрачання державних ресурсів, створюючи матеріальну базу для реалізації програмно-цільових ініціатив [21].

Адміністративно-організаційний механізм забезпечує практичну реалізацію соціальної політики через створення і функціонування відповідних інституцій та організаційних структур. Він включає формування територіальних центрів соціальних послуг, розвиток мережі соціальних служб, впровадження електронних систем надання соціальної допомоги та забезпечення моніторингу й контролю якості надання соціальних послуг. Цей механізм спрямований на оптимізацію процесів управління соціальною політикою, підвищення доступності соціальної допомоги для громадян і забезпечення оперативного реагування на соціальні потреби населення [20].

Отже, можна зробити висновок, що, ефективність реалізації соціальної політики в Україні визначається взаємодією програмно-цільового, фінансово-економічного та адміністративно-організаційного механізмів, які дозволяють поєднувати стратегічне планування, ресурсне забезпечення та практичне надання соціальних послуг. Така інтегрована система механізмів забезпечує комплексний підхід до підтримки малозабезпечених верств населення, сприяє підвищенню ефективності публічного управління у сфері соціальної політики та гарантує досягнення поставлених соціальних цілей.

Сучасна практика управління соціальною політикою в Україні характеризується активним впровадженням інноваційних підходів, спрямованих на підвищення ефективності соціального захисту та адаптацію системи до нових соціально-економічних викликів. Одним із ключових напрямів є цифровізація, яка передбачає розвиток електронних систем надання

соціальних послуг та впровадження інформаційних технологій у процеси управління. Цифровізація дозволяє спростити доступ громадян до соціальної підтримки, підвищити прозорість розподілу ресурсів, автоматизувати облік отримувачів допомоги та забезпечити оперативний моніторинг результативності соціальних програм [19].

Децентралізація виступає ще одним важливим інноваційним підходом, що передбачає передачу значної частини повноважень у сфері соціального захисту на місцевий рівень. Такий підхід дозволяє враховувати регіональні особливості, оперативно реагувати на соціальні потреби громадян та підвищувати результативність програм підтримки малозабезпечених верств населення. Одночасно з цим зростає роль індивідуалізації соціальних послуг, що передбачає орієнтацію на потреби конкретної людини та адаптацію програм підтримки під індивідуальні обставини отримувачів допомоги [20].

Сучасна система управління соціальною політикою також активно інтегрує механізми соціального партнерства, що передбачають залучення громадських організацій, бізнесу та інших недержавних інституцій до реалізації соціальних програм. Соціальне партнерство сприяє підвищенню ефективності надання послуг, розширенню спектру підтримки та залученню додаткових ресурсів, а також стимулює розвиток соціальної відповідальності у суспільстві.

Аналіз сучасного стану організаційно-управлінських механізмів соціальної політики дозволяє виділити низку проблем, що гальмують їх ефективну реалізацію. Серед них слід зазначити недостатню координацію між різними рівнями управління, що ускладнює узгодженість дій центральних, регіональних та місцевих органів. Обмеженість фінансових ресурсів і недостатня оптимізація управлінських процесів також знижують результативність соціальних програм. Крім того, спостерігається потреба у підвищенні кваліфікації соціальних працівників, що безпосередньо впливає на якість надання соціальних послуг та здатність адаптувати їх до потреб вразливих категорій населення [21].

Перспективи розвитку соціальної політики в Україні визначаються

необхідністю подальшої цифровізації системи соціальних послуг, що дозволить підвищити їх доступність і оперативність, а також стимулювати розвиток соціального підприємництва, яке здатне забезпечити додаткові механізми підтримки малозабезпечених верств населення. Впровадження європейських стандартів якості у сфері соціальної політики створює передумови для підвищення ефективності надання соціальних послуг, а розширення мережі територіальних та спеціалізованих центрів забезпечує більш широкий доступ громадян до комплексної соціальної підтримки [21].

Таким чином, організаційно-управлінські механізми реалізації соціальної політики в Україні перебувають на стадії трансформації, що зумовлює необхідність їх постійного вдосконалення відповідно до сучасних викликів, потреб громадян та вимог до ефективного публічного управління. Інтеграція інноваційних підходів, вдосконалення фінансово-економічного забезпечення та підвищення компетентності кадрів створюють основу для підвищення результативності соціальної політики та забезпечення гідного рівня соціального захисту для малозабезпечених верств населення.

2.2. Оцінка ефективності державних і місцевих програм підтримки малозабезпечених сімей

Ефективність реалізації соціальної політики у сфері підтримки малозабезпечених сімей визначається здатністю державних і місцевих програм досягати поставлених цілей щодо покращення матеріального становища, забезпечення доступу до соціальних послуг та інтеграції вразливих верств населення в соціальне та економічне життя. Оцінка ефективності цих програм передбачає комплексний аналіз їхніх результатів, включаючи кількісні та якісні показники, а також виявлення факторів, що впливають на успішність реалізації соціальних ініціатив.

На державному рівні реалізація програм підтримки малозабезпечених

сімей здійснюється через системи адресних соціальних виплат, субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, цільові соціальні допомоги та інші механізми фінансового забезпечення. Аналіз їх ефективності передбачає оцінку ступеня охоплення цільових груп, своєчасності надання допомоги та реального впливу на рівень доходів сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Важливим критерієм є також здатність цих програм стимулювати соціальну активність громадян, підвищувати рівень зайнятості та створювати умови для довгострокового зниження рівня бідності.

Однією з таких програм є Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям (ДСД). Згідно з інформацією на сайті Національна соціальна сервісна служба України, принцип її призначення полягає в тому, що допомога визначається як різниця між прожитковим мінімумом для членів сім'ї та середньомісячним сукупним доходом сім'ї. Порядок призначення регламентовано постановою Постанова КМУ № 250 від 24 лютого 2003 р. Прогнозована періодичність призначення – кожні шість місяців, з автоматичним продовженням за умови відповідності критеріям [22].

З точки зору охоплення, варто зазначити, що програма ДСД має потенціал забезпечувати підтримку домогосподарств, доходи яких нижчі за прожитковий мінімум, однак публічно доступні дані не завжди дають змогу оцінити фактичну кількість сімей, які отримали допомогу, та динаміку зміни їхнього матеріального стану. Це ускладнює верифікацію одного з ключових критеріїв – реального впливу на доходи сімей [22].

Іншим важливим механізмом є система житлових субсидій і пільг на оплату житлово-комунальних послуг. Наприклад, у місті Київ станом на 4 серпня 2025 р. сума профінансованих субсидій та пільг склала близько 103,2 млн. грн, з яких 86,8 млн. грн нараховано через банківські установи. Аналогічний показник за вересень 2025 р. становив 103,8 млн. грн. Крім того, новини інформують, що в Україні субсидію або пільгу на оплату ЖКП отримують близько 34 % домогосподарств – це приблизно 1,8 млн. сімей із пільгами та 3,2 млн сімей із субсидіями. Такий рівень охоплення свідчить про

значне охоплення державного механізму підтримки у секторі житлово-комунальних послуг [23].

Щодо впливу на доходи сімей, один із показників – у Житомирській області отримувачі субсидій сплачують у середньому лише близько 10% своїх доходів за ЖКП. Це можна розглядати як проміжний показник успішності програми: допомога дійсно полегшує бюджет домогосподарства. Проте це не автоматично означає довгострокове підвищення доходів сімей або їх вихід із стану бідності. Умова такого переходу – поєднання трансферту із заходами, спрямованими на активацію економічної участі [24].

Системний аналіз вказує на такі висновки. По-перше, державні програми охоплюють значну частину цільової аудиторії – у випадку субсидій це третина домогосподарств. Проте доступність допомоги не означає повного впливу на зниження бідності без механізмів супроводу і оцінки результативності. По-друге, хоча допомога у формі трансферів (ДСД, субсидії) є важливою для пом'якшення гострих фінансових стресів, вони скоріше забезпечують короткострокове полегшення, ніж довгострокову зміну доходів сімей. По-третє, інтеграція фінансової допомоги з політиками зайнятості та навчання є критичною для підвищення доходності та зростання соціальної активності отримувачів. Нарешті, наявний недолік – це відсутність системного моніторингу та збору даних щодо проміжних і кінцевих результатів (наприклад, зміни доходу, зниження ризику зубожіння, вихід сімей із вразливого стану) [22, 23].

На регіональному і місцевому рівнях ефективність програм визначається здатністю органів місцевого самоврядування адаптувати державні ініціативи до специфічних потреб територій. Місцеві програми підтримки включають організацію соціального супроводу сімей, надання консультаційних і освітніх послуг, створення системи раннього виявлення вразливих сімей та оперативне реагування на їхні потреби. Ефективність цих заходів залежить від рівня координації між місцевими органами, об'єктивності оцінки потреб громадян, а також від забезпеченості ресурсами та професійними кадрами, здатними

надавати комплексну підтримку. У цьому контексті приклад Глибочицької громади є показовим для аналізу якості роботи як на центральному, так і на місцевому рівнях.

Глибочицька громада охоплює приблизно 10 888 осіб. У межах соціальної інфраструктури громади функціонують як заклади освіти, охорони здоров'я, так і відділ соціального захисту населення, який забезпечує надання підтримки уразливим категоріям громадян. На рівні надання соціальних послуг створено Центр надання соціальних послуг громади, який надає такі види допомоги, як догляд вдома, соціальна адаптація, інтеграція та реінтеграція, кризове (екстрене) втручання [25].

Аналізуючи охоплення та результативність програм підтримки, можна вказати, що на місцевому рівні громада створила умови для організованого надання соціальної допомоги – наявність структурного підрозділу соціального захисту, відповідного відділу в сільській раді, а також чіткий перелік послуг, які надає центр соціального обслуговування. Це створює базу для більш адресного охоплення малозабезпечених сімей. Наприклад, можливість отримання догляду вдома або кризового втручання дозволяє реагувати на потреби сімей у складних життєвих обставинах – такі заходи прямо направлені на зниження ризику соціальної ізоляції та поглиблення бідності [26].

Проте при аналізі реалізації програм виявляються і виклики. Один із таких – недостатня кількість публічно доступних даних про кількість сімей, що отримали підтримку, та динаміку зміни їхнього стану після втручання. Це ускладнює оцінку, наскільки допомога дійсно змінила ситуацію конкретних малозабезпечених сімей. Іншим викликом є обмеженість фінансових ресурсів, що характерно для багатьох сільських громад, що обмежує масштабність програм та їхню регулярність. Крім того, хоча функціонує Центр надання соціальних послуг і передбачено комплекс заходів, необхідним є підвищення кваліфікації працівників служби соцзахисту, щоб вони могли проводити глибшу оцінку потреб сімей, здійснювати супровід та моніторинг результатів [26].

Серед позитивних результатів можна відзначити те, що громада приділяє увагу створенню соціальної інфраструктури, зокрема у сфері освіти та охорони здоров'я, що є необхідною умовою для зміцнення соціальної підтримки. Разом із тим, локалізація програм на місцевому рівні – виконання функцій через органи місцевого самоврядування та відділ соцзахисту – дозволяє більш оперативно реагувати на потреби малозабезпечених сімей, притаманні конкретній території громади [27].

Виходячи з аналізу, можна зробити висновок, що реалізація програм підтримки малозабезпечених сімей у Глибочицькій громаді має міцну інституційну основу та потенціал до більш широкої адресної підтримки. Проте для підвищення ефективності доцільно рекомендувати: посилити моніторинг і збір даних щодо впливу програм на конкретні сім'ї; підвищити рівень професійної підготовки працівників соціальних служб; розширити використання механізмів індивідуалізації допомоги (супровід сімей, оцінка їхнього стану, подальший супровід); забезпечити стійке фінансування локальних програм із прицілом на малозабезпечені верстви.

Глибочицька сільська територіальна громада має сформований інституційний каркас для надання соціальних послуг: офіційні джерела громади підтверджують наявність Комунального центру надання соціальних послуг та затверджене положення про його діяльність, а також перелік послуг (догляд вдома, соціальна адаптація, інтеграція, кризове втручання), що створює базу для адресної роботи з малозабезпеченими сім'ями. Наявність такого структурування дає змогу місцевому управлінню оперативно реагувати на звернення громадян і надавати стандартний набір соціальних послуг, проте публічні дані свідчать про обмеженість статистики впливу програм на довгострокові результати (наприклад, зміна доходів або стійка соціальна інтеграція отримувачів) [26].

Бердичівська міська рада продемонструвала приклад укрупнення інституційної структури шляхом створення комунальної установи «Центр надання соціальних послуг», що об'єднала функції територіального центру й

центру соціальних служб. Така інтеграція дозволяє централізувати облік отримувачів, розширити спектр послуг і підвищити ефективність використання людських ресурсів: у публічних повідомленнях міської ради зазначається, що центр надає як натуральну, так і грошову допомогу та обслуговує значну частину населення громади. Водночас досвід Бердичева свідчить про те, що об'єднання служб потребує додаткових управлінських зусиль для збереження якості індивідуального супроводу вразливих сімей.

Житомирська міська територіальна громада (місто обласного значення) має розвинуту мережу соціальних установ: міські територіальні та міські центри соціального обслуговування й служби соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді функціонують у форматі спеціалізованих підрозділів із чіткими контактами та графіками роботи. Міський підхід вирізняється ширшим охопленням і більшими кадровими та фінансовими ресурсами, що дозволяє реалізовувати більш комплексні програми підтримки та супроводу. Однак міський рівень також демонструє типові виклики – необхідність міжвідомчої координації та тіснішої інтеграції з програмами зайнятості й охорони здоров'я для досягнення сталих результатів [28].

Важливим аспектом оцінки ефективності соціальних програм є використання сучасних аналітичних та інформаційних інструментів, що дозволяють здійснювати моніторинг результативності заходів, порівнювати їх із запланованими цілями та виявляти прогалини у їх реалізації. До таких інструментів належать електронні системи обліку отримувачів допомоги, методики оцінки потреб сімей, а також статистичний аналіз динаміки доходів і соціальних показників цільових груп населення.

Системний аналіз програм підтримки малозабезпечених сімей демонструє, що при всіх досягненнях існують певні проблеми, серед яких слід відзначити недостатню інтеграцію державних і місцевих ініціатив, обмеженість фінансових ресурсів та потребу у підвищенні кваліфікації соціальних працівників. Водночас перспективи розвитку передбачають подальшу цифровізацію соціальних послуг, розширення мережі територіальних центрів

соціальної підтримки, розвиток механізмів соціального партнерства та впровадження європейських стандартів якості у сфері соціальної політики.

Таким чином, оцінка ефективності державних і місцевих програм підтримки малозабезпечених сімей є ключовим елементом забезпечення результативності соціальної політики в Україні. Вона дозволяє визначити ступінь досягнення соціальних цілей, виявити недоліки та оптимізувати процеси управління, сприяючи підвищенню якості життя громадян і зміцненню соціальної стабільності в державі.

2.3. Досвід зарубіжних країн у сфері соціального захисту

Історичний розвиток країн-членів Європейського Союзу зумовив формування різних типів соціально-економічних моделей, які знаходять своє відображення в архітектурі систем соціального захисту. Аналіз цих моделей дозволяє виокремити чотири основні типології, кожна з яких має визначені інституційні та фіскальні характеристики.

Північна модель, яку також називають соціал-демократичною, реалізована у таких країнах як Швеція, Данія та Фінляндія. В основі цієї моделі лежить принцип універсалізму, коли соціальний захист розглядається як громадянське право, що гарантується державою незалежно від майнового стану або трудового внеску. Фінансування системи здійснюється переважно з коштів загального оподаткування, що забезпечує високий рівень перерозподілу багатства. Відмінною рисою цієї моделі є акцент на активізацію та реінтеграцію на ринку праці, де значні державні ресурси спрямовуються на активну політику зайнятості, професійну освіту та соціальну мобільність. Держава виступає основним гарантом соціального благополуччя, забезпечуючи високоякісні публічні послуги в сферах охорони здоров'я, освіти та догляду [29].

Континентальна, або корпоратистська модель, притаманна таким країнам як Німеччина, Франція та Австрія, ґрунтується на принципі соціального

страхування. У цій системі право на соціальний захист безпосередньо пов'язане з участю в формальному ринку праці та регулярними внесками до спеціальних страхових фондів. Рівень соціальних виплат, таких як пенсії або допомога по безробіттю, зазвичай корелює з попередніми заробітками та тривалістю страхових внесків. Важливою інституційною особливістю цієї моделі є сильна роль соціального діалогу, де представники профспілок, роботодавців та уряду спільно визначають умови та параметри соціального забезпечення. Держава виступає регулятором та гарантом функціонування системи, але безпосереднє управління часто здійснюється автономними страховими касами [29, 30].

Англо-саксонська модель, яка реалізована у Великобританії та Ірландії, характеризується орієнтацією на цільову допомогу найбільш вразливим верствам населення. Ця модель, що також відома як ліберальна, передбачає значну частку засобів, що перевіряються, коли соціальна допомога надається після оцінки майнового стану та доходів заявника. Універсальні соціальні виплати мають менший розмір і часто не забезпечують повноцінного заміщення втраченого заробітку. Роль держави зосереджена на ліквідації крайніх форм бідності, тоді як забезпечення середнього рівня життя покладається на приватні заощадження та корпоративні соціальні програми. Фінансування системи здійснюється з державного бюджету, а адмініструванням займаються централізовані державні установи [29, 30].

Південно-європейська модель, що історично склалася в Італії, Іспанії та Греції, відрізняється значною роллю сім'ї як інституту соціального захисту. Державні системи соціальної допомоги в цих країнах традиційно менш розвинені, а сім'я бере на себе основне навантаження з підтримки вразливих категорій населення - людей похилого віку, молоді та непрацездатних членів суспільства. Державне втручання часто має фрагментарний характер і орієнтоване на конкретні професійні групи або категорії громадян. Соціальні витрати фінансуються переважно з податкових надходжень, але рівень перерозподілу значно нижчий порівняно з північною моделлю. Ця модель також характеризується високим рівнем інформальної зайнятості та значними

регіональними диспропорціями в якості надання соціальних послуг [29, 30].

Кожна з цих моделей демонструє різні підходи до балансу між індивідуальною відповідальністю, сімейною солідарністю та державними гарантіями, що формує унікальні умови для подолання бідності та соціального виключення в конкретних національних контекстах.

Аналіз конкретних інструментів соціального захисту в країнах Європейського Союзу демонструє різноманітність підходів до вирішення проблеми бідності та соціальної виключеності. Досвід цих країн становить особливий інтерес для України в контексті євроінтеграційних прагнень.

У Німеччині функціонує комплексна система базового забезпечення (Grundsicherung), яка включає як соціальну допомогу (Sozialgeld), так і заходи з інтеграції на ринку праці. Ця система, регульована Федеральним міністерством праці та соціальних справ, забезпечує отримувачам не лише фінансову допомогу для покриття прожиткового мінімуму, але й індивідуальні програми соціально-трудової реінтеграції. Важливою особливістю німецької моделі є принцип «надання допомоги та вимог», коли отримання фінансової підтримки поєднується з активними спробами працевлаштування та участю в програмах підвищення кваліфікації [31].

Данська модель «флексікурії» (Flexicurity) представляє собою унікальний симбіоз гнучкості ринку праці, соціальної захищеності та активної політики зайнятості. Ця тристороння модель, що реалізується через Данське агентство з працевлаштування та навчання, поєднує високі допомоги по безробіттю з обов'язковими програмами професійної перепідготовки та заходів щодо працевлаштування. Філософія даного підходу полягає в створенні умов для професійної мобільності при забезпеченні стабільного соціального захисту в періоди трудової адаптації [32].

Французька система активного доходу солідарності (Revenu de Solidarité Active) пропонує інноваційний механізм стимулювання зайнятості серед малозабезпечених громадян. Особливістю цієї програми, інформація про яку доступна на порталі державних послуг Франції, є подолання так званого

«ефекту порога» шляхом поступового зменшення розміру допомоги при зростанні заробітку. Такий підхід усуває дисінцентиви для працевлаштування та сприяє поступовій інтеграції отримувачів допомоги у формальний сектор економіки [33].

Польська програма «Родина 500+» є прикладом масштабного державного втручання спрямованого на подолання дитячої бідності та стимулювання народжуваності. Реалізація цієї програми, інформація про яку публікується на офіційному порталі уряду Польщі, демонструє ефективність цільових соціальних трансфертів у покращенні матеріального стану сімей з дітьми. Програма поєднує універсальний підхід для першої дитини з засобами, що перевіряються, для наступних дітей, що забезпечує баланс між соціальною справедливістю та ефективністю використання бюджетних коштів [34].

На наднаціональному рівні Європейський Союз реалізує План дій Європейського стовпу соціальних прав, що становить комплексну стратегію боротьби з бідністю та соціальним виключенням. Ця ініціатива, інформація про яку доступна на сайті Європейської Комісії, встановлює конкретні цілі щодо зменшення кількості осіб, що ризикують опинитися в бідності, та передбачає координацію соціальних політик держав-членів. Стратегія включає заходи з підтримки зайнятості, розвитку навичок та модернізації систем соціального захисту, що реалізується через механізми європейського семестру та фонди ЄС [35].

Ці приклади ілюструють різноманітність інструментів соціального захисту в ЄС, що поєднують фінансову підтримку з активними заходами щодо інтеграції на ринку праці, а також демонструють важливість багаторівневого підходу до вирішення проблеми бідності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Система управління соціальною політикою в Україні перебуває на етапі

глибокої трансформації, зумовленої процесами децентралізації та воєнним станом. Зафіксовано значний прогрес у розвитку інституційного потенціалу органів місцевого самоврядування, зокрема в рамках територіальних громад. Однак ефективність управління значною мірою обмежується недостатньою координацією між різними рівнями влади, браком фінансових ресурсів та неефективним розподілом повноважень.

Державні програми соціальної підтримки, зокрема система адресної допомоги малозабезпеченим сім'ям та механізм житлово-комунальних субсидій, продовжують відігравати вирішальну роль у запобіганні крайнім формам бідності. Проте аналіз реалізації цих програм на прикладі Глибочицької сільської територіальної громади засвідчив низку системних недоліків, серед яких недостатня адресність, бюрократизованість процедур та обмежена ефективність у сільській місцевості. Натомість місцеві ініціативи, такі як програми соціального супроводу та проекти «соціальне таксі», демонструють високу результативність завдяки гнучкості та орієнтації на конкретні потреби громади.

Порівняльний аналіз європейських моделей соціального захисту виявив ряд перспективних напрямів для адаптації в українському контексті. Зокрема, данська модель «флексікурії» поєднує соціальний захист з активними заходами на ринку праці, французька система RSA пододала «ефект порога» через поступове зменшення допомоги, а польська програма «Родина 500+» ефективно протидіє дитячій бідності. Європейський План дій Європейського стовпу соціальних прав пропонує цінний досвід багаторівневої координації соціальної політики.

Найбільш перспективними для запровадження в Україні є інструменти, що поєднують фінансову підтримку з заходами щодо соціально-трудоваї інтеграції, а також механізми, що забезпечують плавний перехід від отримання допомоги до трудової діяльності. Досвід європейських країн також доводить ефективність децентралізованого підходу до надання соціальних послуг та важливість розвитку індивідуальних траєкторій соціальної інтеграції.

Головними викликами української системи соціального захисту залишаються структурна бідність у сільській місцевості, обмежений доступ до якісних соціальних послуг у регіонах, неефективність механізмів активізації отримувачів допомоги та недостатня інтеграція соціальних послуг. Ситуація ускладнюється наслідками воєнного стану, зокрема масовим переміщенням населення та зростанням навантаження на соціальну інфраструктуру.

Отже, сучасний стан реалізації соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення характеризується наявністю значного потенціалу для вдосконалення шляхом посилення місцевої автономії, запровадження інноваційних інструментів соціальної підтримки, адаптації найкращих європейських практик та подолання структурних обмежень існуючої системи. Ці напрями мають стати основою для розробки конкретних пропозицій щодо оптимізації соціальної політики, які будуть представлені в наступному розділі дослідження.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

3.1. Удосконалення механізмів державного управління у сфері соціального захисту

Першочерговим напрямом удосконалення системи державного управління має стати оптимізація інституційної архітектури через чітке розмежування повноважень між рівнями влади. На центральному рівні доцільно зосередитися на стратегічному плануванні, моніторингу та оцінці ефективності соціальної політики, тоді як оперативне управління та надання послуг мають бути повністю делеговані на рівень територіальних громад. Це потребує ретельного перегляду функцій Міністерства соціальної політики та інших центральних органів влади з метою усунення дублювання та підвищення відповідальності.

Сучасні виклики потребують переходу від фрагментованого надання соціальних послуг до створення інтегрованих центрів доступу, де громадяни можуть отримати комплексну допомогу – від матеріальної підтримки до консультування з питань зайнятості, медичної допомоги та психологічної підтримки. Така інтеграція дозволить перейти від пасивної допомоги до активної підтримки, спрямованої на відновлення соціальної функціональності особистості. Особливо актуальним це є для внутрішньо переміщених осіб та постраждалих внаслідок бойових дій [36].

Цифровізація має стати ключовим інструментом підвищення ефективності соціального захисту. Необхідно завершити створення єдиного реєстру соціальних послуг, інтегрувати його з іншими державними реєстрами та забезпечити взаємодію з реєстрами внутрішньо переміщених осіб. Розвиток цифрової інфраструктури також передбачає створення платформи для моніторингу якості надання соціальних послуг, автоматизацію процесів

призначення допомоги та впровадження електронних соціальних супроводів [37].

Фінансове забезпечення системи соціального захисту потребує перегляду з метою підвищення ефективності використання коштів. Доцільно запровадити програмно-цільове бюджетування, що дозволить чітко зв'язувати бюджетні асигнування з конкретними результатами. Також необхідно розробити механізми стимулювання органів місцевого самоврядування до розвитку власних соціальних програм, зокрема через субвенції на інноваційні проекти та сприяння міжмуніципальному співробітництву [37].

Система моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм має бути переорієнтована з моніторингу витрат на оцінку соціальних результатів. Для цього необхідно розробити чіткі показники ефективності, що відображають реальне покращення життя отримувачів послуг, а також забезпечити регулярне проведення незалежних оцінок впливу соціальних програм. Отримані дані мають стати основою для прийняття управлінських рішень щодо корекції політики.

Якість надання соціальних послуг безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки працівників соціальної сфери. Необхідно розробити систему безперервного професійного розвитку, що включає сучасні програми навчання, обмін досвідом з європейськими країнами та впровадження стандартів соціальної роботи. Особливу увагу слід приділити підготовці фахівців з надання психосоціальної допомоги в умовах воєнного стану та постконфліктного відновлення.

Можна прийти висновку, що удосконалення механізмів державного управління у сфері соціального захисту має стати комплексним процесом, що поєднує інституційні реформи, технологічну модернізацію та розвиток людського капіталу. Це дозволить створити гнучку та ефективну систему, здатну адекватно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати належний рівень соціального захисту для всіх вразливих категорій населення.

3.2. Цифровізація та інноваційні інструменти у сфері соціальної підтримки

Сучасний етап розвитку системи соціального захисту в Україні характеризується інтенсивним упровадженням цифрових технологій, що докорінно трансформують традиційні підходи до організації та надання соціальних послуг. Цифровізація соціальної сфери розглядається не лише як автоматизація існуючих процесів, а як створення цілісної людиноцентричної екосистеми, яка забезпечує прозорість, доступність і персоналізацію соціальної підтримки.

Одним із ключових напрямів є розбудова інтегрованих цифрових платформ, які об'єднують різні види соціальних послуг і спрощують комунікацію між державними структурами, громадянами та громадами. Прикладом є Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), створена Міністерством соціальної політики України у 2021 році. Вона інтегрує дані понад 50 державних реєстрів і забезпечує автоматичну перевірку права на отримання соціальної допомоги. Це зменшує адміністративні бар'єри, мінімізує людський фактор і підвищує ефективність розподілу бюджетних коштів. У межах цієї системи формується єдиний соціальний профіль громадянина, який містить інформацію про всі види допомоги, надані конкретній особі або сім'ї [38].

Вагомим кроком у напрямі цифровізації стало впровадження порталу державних послуг «Дія», через який громадяни можуть подати електронні заяви на отримання субсидій, соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, допомоги при народженні дитини, компенсацій за пошкоджене житло тощо. Такий підхід реалізує концепцію «держави без паперу» та принцип one-stop-service, коли взаємодія громадянина з державою здійснюється в єдиному цифровому просторі.

На регіональному рівні окремі громади впроваджують власні інформаційні системи соціального обліку. Наприклад, у Житомирській,

Львівській та Полтавській областях функціонують пілотні електронні реєстри отримувачів допомоги, що дозволяють громадам оперативно оновлювати дані про соціально вразливі групи, координувати надання допомоги та підвищувати адресність підтримки. Такі інструменти особливо актуальні в умовах воєнного стану, коли мобільність населення і потреба у швидкому реагуванні зростають у рази [38].

Цифровізація відкриває також можливості для переходу від реактивної до проактивної моделі соціальної роботи, коли держава самостійно виявляє потребу у допомозі ще до звернення громадян. У цьому контексті особливу роль відіграють технології штучного інтелекту (AI) та машинного навчання, здатні аналізувати великі масиви даних із державних реєстрів, прогнозувати ризики соціальної вразливості та формувати рекомендації для соціальних служб. Це дає змогу ефективніше виявляти малозабезпечені сім'ї, що перебувають поза офіційними програмами підтримки, і вчасно ініціювати відповідні заходи.

Крім того, цифрові інструменти сприяють моніторингу ефективності соціальних програм. Використання спеціальних аналітичних панелей (dashboard-систем) дозволяє відстежувати динаміку соціально-економічних показників, оцінювати рівень охоплення допомогою та визначати вплив програм на якість життя отримувачів. На основі таких даних можливо швидко коригувати політику підтримки та оптимізувати використання ресурсів.

Окрему увагу слід приділити розвитку мобільних застосунків у сфері соціального захисту. Вони забезпечують доступ до базових соціальних послуг у віддалених районах і для осіб, які не мають стабільного інтернет-з'єднання. Такі рішення можуть включати функції електронного супроводу, відеоконсультації, нагадування про оновлення документів чи зміну статусу допомоги.

Значний потенціал має впровадження блокчейн-технологій у систему соціальних виплат. Розподілені реєстри дозволяють забезпечити повну прозорість руху бюджетних коштів, запобігти несанкціонованому доступу до

даних і зменшити корупційні ризики.

Важливим аспектом є також забезпечення цифрової інклюзії – рівного доступу всіх громадян до цифрових сервісів. Це особливо актуально для літніх людей, осіб з інвалідністю, жителів сільської місцевості. Для них створюються програми цифрової грамотності та консультаційні пункти у громадах, що сприяє підвищенню рівня залученості до електронних послуг [38].

Порівняльний аналіз свідчить, що інтеграція цифрових технологій у соціальну сферу є загальноєвропейським трендом. Наприклад, Естонія реалізує соціальну політику через систему e-Government, де всі дані про пільги інтегровані в єдиний державний реєстр. У Польщі платформа Emp@tia забезпечує онлайн-доступ до соціальних послуг і дозволяє органам влади проводити аналітику у сфері соціальної підтримки. У Скандинавських країнах (зокрема Данії та Фінляндії) активно впроваджується принцип проактивного адміністрування, коли держава самостійно пропонує послуги громадянам, використовуючи міжвідомчі цифрові бази. Порівняно з цими моделями, Україна наразі перебуває на етапі формування інфраструктури цифрової взаємодії, проте має значний потенціал для швидкого розвитку в напрямі персоналізованої соціальної підтримки.

Попри позитивні тенденції, цифровізація соціальної сфери в Україні супроводжується низкою викликів. Серед основних – обмежена інтеграція державних реєстрів, низький рівень цифрової грамотності серед окремих груп населення, нерівномірний доступ до інтернету у сільських громадах, ризики кібербезпеки та захисту персональних даних. Важливим завданням залишається підвищення цифрової компетентності соціальних працівників, адже ефективне використання нових технологій потребує професійних навичок і відповідної інституційної підтримки.

У перспективі цифровізація соціальної сфери може бути спрямована на створення єдиного соціального простору даних, де інформація про доходи, зайнятість, пільги та потреби громадян буде доступною в режимі реального часу для уповноважених органів. Це дозволить запровадити повністю

автоматизовану систему призначення соціальних виплат і перейти до моделі «Smart Social Policy», у межах якої рішення приймаються на основі аналітичних даних і прогнозів.

Для малозабезпечених сімей цифровізація означає спрощення доступу до допомоги без потреби в особистих відвідинах установ, скорочення бюрократичних процедур, мінімізацію ризику втрати виплат і підвищення рівня довіри до держави. Таким чином, розвиток цифрових інструментів у сфері соціальної підтримки стає не лише технічним, а й соціальним фактором модернізації, спрямованим на подолання бідності, підвищення якості життя та зміцнення соціальної справедливості в суспільстві.

3.3. Пропозиції щодо підвищення адресності та прозорості соціальної допомоги

Підвищення адресності та прозорості соціальної допомоги становить стратегічний пріоритет реформування системи соціального захисту в Україні. Ефективна реалізація цього завдання вимагає впровадження комплексної системи заходів, що поєднує сучасні цифрові технології з глибокими організаційними змінами на всіх рівнях управління.

Фундаментальним елементом трансформації має стати створення єдиної інтегрованої інформаційної системи соціального захисту нового покоління. Ця система має бути спроектована як централізована платформа, здатна інтегрувати дані з усіх ключових державних реєстрів, включаючи податкові органи, пенсійний фонд, реєстри нерухомості та транспортних засобів. Технологічним ядром такої системи має стати модуль штучного інтелекту, здатний аналізувати складні взаємозв'язки між різними типами даних та виявляти потенційні невідповідності у відомостях, наданих громадянами. Важливою перевагою такого підходу є можливість реалізації механізму автоматичного періодичного перерахунку розміру соціальної допомоги на

основі актуальних даних про доходи та майновий стан сімей, що дозволить оперативно реагувати на зміни у матеріальному становищі громадян та запобігати накопиченню боргів або нецільовому використанню коштів.

Для забезпечення максимальної прозорості процедур призначення соціальної допомоги необхідно створити публічний електронний реєстр одержувачів соціальних виплат із застосуванням передових методів захисту персональних даних. Такий реєстр має надавати громадськості доступ до анонімізованої інформації про отримувачів допомоги, що дозволить реалізувати ефективний громадський контроль за цільовим використанням бюджетних коштів. Паралельно слід розробити та впровадити спеціальну платформу для анонімного повідомлення про порушення у сфері надання соціальної допомоги, яка має бути інтегрована з органами державного фінансового контролю та правоохоронними структурами для оперативного реагування на виявлені факти зловживань.

У контексті підвищення адресності соціальної допомоги особливу актуальність набуває впровадження диференційованого підходу до визначення розміру соціальних виплат. Цей підхід має враховувати регіональні особливості вартості життя, специфічні потреби різних соціальних груп, а також інші чинники, що суттєво впливають на реальний рівень життя. Зокрема, для сімей з дітьми-інвалідами, осіб, які потребують постійного догляду, чи внутрішньо переміщених осіб, розмір допомоги має включати додаткові коефіцієнти, що враховують додаткові витрати, пов'язані з цими обставинами. Для реалізації цього підходу пропонується розробити спеціальну методику розрахунку індивідуального коефіцієнта потреби, що базуватиметься на об'єктивних критеріях та соціальних стандартах.

Важливим напрямом удосконалення системи є розробка детальних методичних рекомендацій щодо оцінки майнового стану та критеріїв потребованості. Ці рекомендації мають містити чіткі алгоритми дій для працівників органів соціального захисту, стандартизовані процедури перевірки поданих відомостей, а також критерії оцінки складних життєвих ситуацій.

Особливу увагу слід приділити створенню системи підвищення кваліфікації соціальних працівників, спрямованої на формування єдиного підходу до оцінки потреб та навчання роботі з новими інформаційними системами.

Для забезпечення ефективного моніторингу та оцінки впливу соціальної допомоги на життя отримувачів пропонується створити спеціальну систему моніторингу, що базується на регулярних вибіркових обстеженнях домогосподарств. Ця система має включати як кількісні, так і якісні методи дослідження, що дозволять оцінити не лише матеріальний добробут, але й соціальну інтеграцію та психологічний стан отримувачів допомоги. Отримані дані мають стати основою для регулярного коригування механізмів надання соціальної допомоги та оптимізації використання бюджетних коштів.

Для підвищення прозорості фінансування соціальних програм необхідно впровадити систему публічної звітності на рівні територіальних громад. Ця система має передбачати регулярне оприлюднення детальних звітів про розподіл коштів, включаючи інформацію про кількість одержувачів, середній розмір допомоги, категорії отримувачів та інші ключові показники ефективності. Особливу цінність матиме впровадження порівняльного аналізу ефективності використання коштів між різними територіальними громадами, що стимулюватиме поширення найкращих практик та підвищення загальної ефективності системи.

Важливим інноваційним інструментом підвищення адресності є впровадження системи соціальних контрактів, що передбачають двосторонню відповідальність держави та отримувача допомоги. Соціальний контракт має містити чіткий план соціально-економічної реінтеграції отримувача допомоги, що включає заходи з працевлаштування, навчання, лікування чи розвитку соціальних навичок. Такий підхід дозволяє перетворити пасивну соціальну допомогу на інструмент активного подолання бідності та соціальної виключеності.

Для забезпечення довгострокової ефективності системи пропонується створити механізм регулярного оновлення методології оцінки потреб та

розрахунку допомоги, що враховуватиме зміни в економічній ситуації, демографічні тенденції та міжнародний досвід. Цей механізм має включати експертну оцінку, громадські обговорення та пілотне тестування нових підходів до надання соціальної допомоги.

Реалізація запропонованого комплексу заходів дозволить створити сучасну, справедливу та прозору систему соціального захисту, здатну ефективно виконувати свої завдання щодо підтримки вразливих верств населення та сприяти подоланню бідності в Україні. Особливу значимість ці заходи набувають в умовах воєнного стану, коли ефективне та цільове використання бюджетних коштів стає питанням національної безпеки та соціальної стабільності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Проведене дослідження дозволило сформулювати низку ключових пропозицій щодо перспектив розвитку системи соціального захисту малозабезпечених громадян в Україні, які можуть бути впроваджені на різних рівнях управління.

Запропоновано комплексний підхід до реформування системи управління, що передбачає оптимізацію інституційної архітектури шляхом чіткого розмежування повноважень між рівнями влади. Особливу увагу приділено розвитку інтегрованих соціальних послуг, що дозволить перейти від фрагментованого надання допомоги до створення цілісних центрів доступу, орієнтованих на комплексне вирішення проблем громадян. Впровадження програмно-цільового бюджетування та стимулювання місцевих ініціатив створять умови для ефективного використання ресурсів та розвитку інноваційних підходів на рівні територіальних громад.

Розроблено концепцію цифрової трансформації системи соціального захисту, що передбачає створення інтегрованих цифрових платформ,

використання технологій штучного інтелекту для аналізу даних та впровадження мобільних рішень. Запропоновано впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості соціальних виплат та створення системи проактивного виявлення потреб. Особливий акцент зроблено на забезпеченні цифрової інклюзії вразливих груп населення через розвиток програм навчання цифровій грамотності та створення центрів допомоги.

Запропоновано системний підхід до підвищення адресності соціальної допомоги, що включає створення єдиної інформаційної системи соціального захисту, впровадження диференційованого підходу до визначення розміру допомоги та розробку детальних методичних рекомендацій щодо оцінки майнового стану. Для забезпечення прозорості запропоновано створити публічний електронний реєстр одержувачів соціальних виплат, систему моніторингу ефективності допомоги та механізми громадського контролю.

Висунуто пропозицію щодо впровадження системи соціальних контрактів, що перетворює пасивну соціальну допомогу на інструмент активного подолання бідності. Розроблено концепцію регулярного оновлення методології оцінки потреб, що враховує зміни в економічній ситуації та міжнародний досвід. Запропоновано механізми стимулювання територіальних громад до розвитку власних соціальних програм через субвенції та підтримку міжмуніципального співробітництва.

Всі запропоновані заходи орієнтовані на гармонізацію з вимогами Європейської соціальної хартії та принципами Європейського стовпу соціальних прав. Особливу увагу приділено адаптації найкращих європейських практик, зокрема данської моделі «флексікурії», французької системи активного доходу солідарності та польської програми підтримки сімей.

Реалізація запропонованих заходів дозволить створити сучасну, справедливу та ефективну систему соціального захисту, здатну адекватно реагувати на виклики воєнного стану та забезпечувати стабільну соціальну інтеграцію вразливих категорій населення в умовах відновлення та розбудови України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження соціальної політики захисту малозабезпечених верств населення в Україні дозволило сформулювати низку науково обґрунтованих висновків та практичних рекомендацій, що можуть бути використані для вдосконалення державного управління у цій сфері.

1. Теоретико-методологічні аспекти дослідження підтвердили, що малозабезпеченість є структурно складною та багатовимірною проблемою, що вимагає диференційованого підходу. Розроблена класифікація малозабезпечених верств населення за характером малозабезпеченості, причинами виникнення, соціально-демографічним складом та географічним розподілом довела неможливість універсального підходу до її подолання. Аналіз нормативно-правової бази засвідчив наявність розгалуженої системи правового регулювання, однак виявив розрив між нормативно проголошеними гарантіями та їх практичною реалізацією.

2. Аналіз сучасного стану реалізації соціальної політики виявив низку системних проблем. Організаційно-управлінські механізми характеризуються недостатньою координацією між різними рівнями влади та обмеженістю фінансових ресурсів. Оцінка державних програм підтримки показала, що вони ефективно ідентифікують малозабезпечених, але матеріальна допомога часто є недостатньою для подолання глибокої бідності. Досвід Глибочицької сільської територіальної громади засвідчив, що найкращі результати досягаються при поєднанні державних гарантій з активними, гнучкими діями на місцевому рівні.

3. Порівняльний аналіз європейських моделей соціального захисту виявив перспективні напрями для адаптації в Україні. Найбільш цінним є досвід поєднання фінансової підтримки з заходами щодо соціально-трудова інтеграції, подолання «ефекту порога» при працевлаштуванні та розвиток цільових програм підтримки сімей з дітьми. Європейський План дій Європейського стовпу соціальних прав пропонує цінний досвід багаторівневої координації соціальної політики.

4. Напрями вдосконалення системи соціального захисту, запропоновані в дослідженні, включають комплекс заходів щодо удосконалення механізмів державного управління, цифровізації та підвищення адресності соціальної допомоги. Ключовими пропозиціями є: оптимізація інституційної архітектури, створення інтегрованих центрів соціальних послуг, впровадження єдиної інформаційної системи соціального захисту, розвиток диференційованого підходу до визначення розміру допомоги та запровадження системи соціальних контрактів.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані: органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки та впровадження програм соціально-економічного розвитку, спрямованих на подолання бідності та соціальної виключеності; Міністерством соціальної політики України при підготовці пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері соціального захисту та розробці методологічних рекомендацій щодо надання соціальних послуг; органами місцевого самоврядування для розвитку мережі соціальних послуг, впровадження інноваційних підходів до соціальної підтримки та оптимізації використання бюджетних коштів; навчальними закладами при викладанні дисциплін з публічного управління та адміністрування, соціальної політики та соціальної роботи; громадськими організаціями для розробки та реалізації проектів, спрямованих на підтримку вразливих верств населення.

Проведене дослідження довело, що побудова ефективної системи соціального захисту малозабезпечених верств населення потребує комплексного підходу, що поєднує структурні реформи, посилення інституційного потенціалу органів публічного управління та неухильну орієнтацію на реальні потреби людини. Запропоновані напрями вдосконалення дозволять створити сучасну, справедливу та ефективну систему соціального захисту, здатну адекватно реагувати на виклики воєнного стану та забезпечувати стабільну соціальну інтеграцію вразливих категорій населення в умовах відновлення та розбудови України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Структура та правове регулювання соціального захисту малозабезпечених громадян України | Коментар. Мего-Інфо - Юридичний портал України №1, Коментар ЦПК, КПК, КУПАП, ККУ, ЦК. URL: <https://meگو.info/структура-та-правове-регулювання-соціального-захисту-малозабезпечених-громадян-україни> (дата звернення: 31.10.2025).
2. Малозабезпечені верстви населення: соціальний захист. Реферат. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17897/ (дата звернення: 31.10.2025).
3. Павлюк Т., Юрчик І. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-63> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Anina O. O. (2020) Vplyv mizhnarodno-pravovykh sotsialnykh standartiv na pravo sotsialnoho zakhystu Ukrainy [Influence of міжнародно-правових social standards on a right for social defence of Ukraine]. Doslidzhennia aktualnykh pytan yurydychnykh nauk, no. 2, pp. 107–112.
5. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 2. С. 105–111. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1981> (дата звернення: 31.10.2025).
6. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 02.11.2025).
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 02.11.2025).
8. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Хартія Ради Європи від 03.05.1996 : станом на 7 верес. 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 02.11.2025).

9. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

10. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01.06.2000 № 1768-III : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

11. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю : Закон України від 18.05.2004 № 1727-IV : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1727-15#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

12. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII : станом на 27 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

13. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III : станом на 26 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

14. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

15. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

16. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : Постанова Каб. Міністрів України від 24.02.2003 № 250 : станом на 1 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-п#Text> (дата звернення: 04.11.2025).

17. Балика Б. О. Публічне управління у сфері соціальної політики. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 67–70. URL: <https://doi.org/10.54929/pmtl-issue2->

2021-12 (дата звернення: 04.11.2025).

18. Гасюк І. Л. ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОЮ СФЕРОЮ ТА РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2025. № 1. С. 27–35. URL: <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2025.1.3> (дата звернення: 04.11.2025).

19. Юник І. Г. РЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ. Law and public administration. 2023. № 2. С. 186–195. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.27> (дата звернення: 06.11.2025).

20. Організаційно-управлінські засади практичної реалізації соціальної політики - Бібліотека BukLib.net. Головна - Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/30043/> (дата звернення: 06.11.2025).

21. Nykolaieva V. I. ORGANIZATIONAL PROVIDING SYSTEMS OF SOCIAL WORK IN UKRAINE: MODERN REALITIES. «Scientific Notes of Taurida V.I. Vernadsky University», series «Public Administration». 2019. Vol. 30(69), no. 3. P. 131–137. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/23> (дата звернення: 06.11.2025).

22. Національна соціальна сервісна служба | Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua> (дата звернення: 06.11.2025).

23. Соціальні виплати-2025: якими будуть суми допомоги в новому році. ФАКТИ ICTV. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20250103-soczialni-vyplaty-u-2025-rocz-i-yak-ta-dlya-kogo-zminytsya-suma-vyplat/> (дата звернення: 06.11.2025).

24. Оновлено розмір житлових субсидій для домогосподарств, у яких змінилися доходи - Головне управління Пенсійного фонду України в Житомирській області. Головне управління Пенсійного фонду України в Житомирській області. URL: <https://www.pfu.gov.ua/zt/221883-onovleno-rozmir-zhytlovyh-subsydij-dlya-domogospodarstv-u-yakuh-zminylys-dohody/> (дата звернення: 06.11.2025).

25. Децентралізація в Україні. Децентралізація в Україні. URL:

<https://decentralization.ua/newgromada/3784?> (дата звернення: 06.11.2025).

26. Перелік послуг, які надаються Центром надання соціальних послуг | Глибочицька територіальна громада Україна, Житомирська область, Житомирський район. Глибочицька територіальна громада - вітаємо на офіційному вебсайті. URL: <https://glybochytsia-rada.gov.ua/perelik-poslug-yaki-nadajutsya-ku-centr-nadannya-socialnih-poslug-16-40-47-28-08-2023/> (дата звернення: 06.11.2025).

27. Соціальна інфраструктура. Глибочицька територіальна громада - вітаємо на офіційному вебсайті. URL: <https://glybochytsia-rada.gov.ua/news/1669042527/?> (дата звернення: 06.11.2025).

28. Житомирський міський територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Житомирської міської ради | Житомирська Міська Рада. Житомирська Міська Рада. URL: https://zt-rada.gov.ua/?departments=227&utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 06.11.2025).

29. Svystunova O. V. SOCIAL PROTECTION IN EU COUNTRIES: CONSTITUTIONAL MODELS AND THEIR ADAPTATION OPPORTUNITIES IN UKRAINE. Juridical scientific and electronic journal. 2025. No. 2. P. 76–78. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/16> (date of access: 07.11.2025).

30. РОЗДІЛ II. Моделі соціального захисту в державах ЄС, Континентальна модель - Соціальний захист населення у країнах-членах Європейського Союзу. Vuzlit. URL: https://vuzlit.com/1420754/modeli_sotsialnogo_zahistu_derzhavah (дата звернення: 07.11.2025).

31. BMAS - Social Insurance. Webseite des Bundesministerium für Arbeit und Soziales. URL: <https://www.bmas.de/EN/Social-Affairs/Social-insurance/social-insurance.html> (date of access: 08.11.2025).

32. Argent - Impôts - Consommation. Accueil | Service Public. URL: <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/vosdroits/N19803> (date of access: 08.11.2025).

33. Danish labour market. Denmark.dk. URL: <https://denmark.dk/society-and-business/the-danish-labour-market> (date of access: 08.11.2025).

34. Portal Gov.pl. Gov.pl. URL: <https://www.gov.pl> (date of access: 08.11.2025).

35. European Pillar of Social Rights Action Plan. Employment, Social Affairs and Inclusion. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-action-plan_en (date of access: 08.11.2025).

36. Коваль, К. П. (2021). Механізми удосконалення надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення (Дисертація доктора філософії, Національний університет «Чернігівська політехніка»). URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/24664>. (дата звернення: 08.11.2025).

37. Загорський В. С., Ліпенцев А. В., Лужецька Н. Т. Теоретико-методологічні засади удосконалення механізмів надання соціальних послуг на основі європейських стандартів соціального захисту населення. Efficiency of public administration. 2025. № 82/83. С. 10–19. URL: <https://doi.org/10.36930/508201> (дата звернення: 08.11.2025).

38. Кропивницький М. О. ОСНОВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР. Galician Studies Law Sciences. 2024. № 7-8. С. 22–28. URL: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-7-8-4 (дата звернення: 08.11.2025).

39. Грищенко Д. Ю. Соціальна політика України у сфері підтримки малозабезпечених сімей: сучасні виклики та тенденції. Розвиток наук в умовах нової реальності: проблеми та перспективи : зб. наукових праць з матеріалами V міжнародної наукової конференції. м. Тернопіль, Україна, 19 вересня 2025 рік. С. 58-59.

40. Грищенко Д. Ю. АНАЛІЗ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ У СІЛЬСЬКИХ ГРОМАДАХ. Тренди та

перспективи розвитку мультидисциплінарних дисциплін : зб. наукових праць з матеріалами VIII міжнародної наукової конференції. м. Одеса, Україна, 26 вересня 2025 рік. С. 29-31.

41. Грищенко Д. Ю. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ В УКРАЇНІ. “Modern Problems of Science and Technology” : Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference. Tallinn, Estonia, September 22-24, 2025. С. 93-95.

ДОДАТКИ